

HUBERT MAZUR

Archiwum Państwowe w Kielcach

Rzecz o edukacyjnej funkcji Archiwum Państwowego w Kielcach

W świetle ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 1983 roku jednym z wielu zadań archiwów państwowych w Polsce jest „popularyzacja wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach oraz prowadzenie działalności informacyjnej”¹.

Choć ślady działalności popularyzatorskiej w archiwach znaleźć można już w okresie międzywojennym², to systematyczny jej rozwój nastąpił w latach pięćdziesiątych XX wieku. W tym okresie archiwa państwowe prowadziły tzw. prace kulturalno-oświatowe, których celem było „zbliżenie historii do ludzi i ludzi do dokumentu”³. Akcje te realizowano poprzez organizację wystaw, prelekcji i odczytów dla nauczycieli i uczniów, dni otwartych, tygodni archiwów, audycji radiowych i telewizyjnych oraz artykułów prasowych⁴. Celem tych działań była popularyzacja wiedzy o archiwach i ich zasobie oraz o historii, zwłaszcza w wymiarze lokalnym czy regionalnym. Już w dobie PRL dostrzeżono fakt, że archiwa mogą pełnić rolę warsztatu nauczyciela historii i stać się istotnym elementem pozaszkolnej edukacji historycznej. Zwrócono także uwagę, że zajęcia archiwalne oddziałują na sferę emocjonalną ucznia i służą przeżywaniu historii⁵. Nie ulega jednak wątpliwości, że w okresie PRL pierwszoplanowym celem

¹ Ustawa z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, rozdz. 3, art. 28. ust. 7.

² I. Mamczak-Gadkowska, *Archiwa Państwowe w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2006, s. 335–340.

³ M. Karbowska, *Formy pracy kulturalno-oświatowej w Archiwum Państwowym w Piotrkowie Trybunalskim*, „Archeion”, t. 38, 1962, s. 314.

⁴ C. Ohryzko-Włodarska, *Działalność popularyzatorska Archiwum Państwowego w Łodzi*, „Archeion”, t. 38, 1962, s. 313.

⁵ A. Artymiak, *Archiwum Powiatowe jako warsztat pracy nauczyciela historii*, „Historia i Nauka o Konstytucji” 1957, nr 3, s. 276–278; J. Schoenbrenner, *Archiwa zbliżają do historii*,

działalności popularyzatorskiej archiwów była funkcja propagandowa. Placówki te podobnie jak instytucje nauki, oświaty i kultury służyć miały polityce historycznej władz komunistycznych. Świadczy o tym tematyka wystaw i wycieczek archiwalnych, które poświęcano takim zagadnieniom, jak: przyjaźń polsko-radziecka, budowanie i umacnianie władzy ludowej, walka klas, powstanie klasy robotniczej, powstania narodowowyzwoleńcze, sojusz robotniczo-chłopski. Szczególnie intensywną akcję propagandową prowadziły archiwa na ziemiach odzyskanych, których zadaniem było organizowanie przedsięwzięć popularyzatorskich dowodzących polskości tych obszarów połączonych z ignorowaniem niemieckiej spuścizny kulturowej⁶.

Znaczący rozwój edukacyjnej działalności archiwów przyniosły dopiero lata dziewięćdziesiąte XX i pierwsza dekada XXI wieku, przy jednoczesnym zainteresowaniu tym zagadnieniem archiwistów i archiwistek, jak i dydaktyków historii⁷. Sprzyjały temu zmiany ustrojowo-polityczne zachodzące w Polsce oraz możliwość czerpania wzorców z posiadających wieloletnie doświadczenie w tym względzie archiwów krajów Europy Zachodniej. Demokratyzacja kraju i administracji, w tym także archiwów państwowych, przewartościowania w archiwistyce polegające na liberalizacji dostępu do archiwów, antropologizowaniu archiwów⁸ i rosnące znaczenie zasady publiczności archiwów⁹, a także narodziny archiwal-

„Nowa Szkoła” 1963, nr 7/8, s. 43–45; S. Stasiaczek, *Archiwa warsztatem pracy nauczyciela historii*, „Wiadomości Historyczne” (dalej: WH), R. XXIII, 1980, nr 1, s. 24–28.

⁶ J. Paślawska, *Upowszechnianie wiedzy o archiwaliach na przykładzie Archiwum Państwowego we Wrocławiu*, w: *Pamiętnik I Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Przemysł 27–29 sierpnia 1986 roku*, red. A. Tomczak, Warszawa 1991, s. 161–167; K. Fiedor, *Działalność archiwów państwowych w zakresie kształtowania świadomości historycznej społeczeństwa ziem zachodnich i północnych*, „Archeion”, t. 83, 1987, s. 33–55; tenże, *Udział archiwistów i archiwów państwowych w kształtowaniu świadomości historycznej społeczeństwa (na przykładzie Ziemi Zachodnich i Północnych)*, w: *Pamiętnik I*, s. 201–218; K. G. Mitiajew, *Teoria i praktyka pracy archiwalnej*, Warszawa 1954, s. 249, 250; A. Rosa, *Wystawy archiwalne w służbie polityki historycznej państwa. Funkcja propagandowa wystaw archiwalnych w Polsce Ludowej*, „Archiwista Polski” (dalej: AP), R. XIII, 2008, nr 4, s. 43–69.

⁷ Zob. przede wszystkim: *Muzea i archiwa w edukacji historycznej. Toruńskie Spotkania Dydaktyczne*, t. IV, red. S. Roszak, M. Strzelecka, Toruń 2007; *Archiwa w nowoczesnym społeczeństwie. Pamiętnik V Zjazdu Archiwistów Polskich Olsztyn 6–8 września 2007*, red. J. Poraziński, K. Strykowski, Warszawa 2008.

⁸ A. Rosa, *O pożytkach z refleksji antropologicznej – funkcja edukacyjna archiwów*, w: *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. 1: *Archiwistyka na uniwersytetach, archiwistyka w archiwach*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2009, s. 203–211; też, *Archiwa między historią i pamięcią. Antropologizowanie archiwistyki*, w: *Archiwa, kancelarie, zbiory*, t. 2, red. K. Syta, W. Chorążyczewski, R. Degen, Toruń 2008, s. 99–127.

⁹ Taż, W. Chorążyczewski, *Zasada publiczności nowym paradygmatem archiwistyki?*, AP, R. XV, 2010, nr 3, s. 23–42.

nego *public relations*¹⁰ to także przyczyny szerszego zainteresowania edukacją w archiwum. Niezwykle ważnym czynnikiem była też reforma oświaty, która zwróciła uwagę na konieczność szerszego niż dotychczas wykorzystania źródeł historycznych w edukacji szkolnej¹¹. Wzrost zainteresowania obszarem edukacji w archiwach państwowych wiązać też należy z intensyfikacją tego typu działalności w placówkach pokrewnych czy też konkurencyjnych: muzeach, bibliotekach, a zwłaszcza w Instytucie Pamięci Narodowej. Nie bez znaczenie jest też pojawienie się nowych technik informacyjnych (internet)¹².

Dodać trzeba, że strategia Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych na lata 2010–2020 jako cel strategiczny wskazuje: „budowanie wizerunku archiwów państwowych jako nowoczesnych i przyjaznych instytucji aktywnie uczestniczących w procesie edukacji społeczeństwa otwartego”. Jego realizacja odbywać się ma przez cztery następujące cele operacyjne: popularyzację i promocję wiedzy o archiwach, ich zasobach i działalności, prowadzenie działalności edukacyjno-naukowej na rzecz budowania kapitału społecznego, publikowanie wydawnictw z zakresu historii i archiwistyki oraz rozpoznawanie potrzeb społeczeństwa w zakresie korzystania z ofert archiwów państwowych. Najważniejszy chyba postulat zawarty w tym dokumencie to nawiązanie szerokiej współpracy z samorządami lokalnymi, krajowymi i zagranicznymi instytucjami kultury i nauki, zwłaszcza uniwersytetami oraz mediami, a także „zintegrowanie działań w ramach sieci archiwalnej”¹³.

Przełom stuleci przyniósł też zmiany w nomenklaturze interesujących nas zagadnień. Pojęcie „działalność popularyzatorska” jest coraz częściej zastępowane terminem „działalność” lub „funkcja edukacyjna”. Specjalistka w zakresie edukacji w archiwach Agnieszka Rosa pojęcie to zdefiniowała jako „działalność mającą na celu edukowanie społeczeństwa, czyli rozpowszechnianie wiedzy

¹⁰ M. Jabłońska, „*Communico ergo sum*”. Czy potrzebna nam poprawna komunikacja w archiwum?, AP, R. XII, 2007, nr 2, s. 93–104; też, *Komunikacja społeczna i public relations w archiwach. Zarys problematyki badawczej*, w: *Archiwa, kancelarie*, s. 63–80; też, H. Robótka, *Budowanie wizerunku archiwum*, w: *Archiwa w nowoczesnym*, s. 363–366; M. Jabłońska, A. Jabłońska, *Panel dyskusyjny „Wizerunek archiwów polskich. Wiele narzędzi jeden cel”*, AP, R. XIV, 2009, nr 4, s. 69–77; *Public relations w archiwach*, red. M. Jabłońska, Poznań 2010.

¹¹ S. Roszak, *Nauczyciel historii w archiwum – archiwista w szkole. Czy istnieją pola współpracy?*, w: *Archiwa w nowoczesnym*, s. 441–448; G. Tyrchan, *Popularyzatorska rola archiwum w dobie reformy oświaty na przykładzie działalności Archiwum Państwowego w Poznaniu Oddział w Gnieźnie*, AP, R. VIII, 2003, nr 2, s. 51–58.

¹² H. Mazur, *Działalność edukacyjna archiwów państwowych na przykładzie Archiwum Państwowego w Kielcach (wybrane zagadnienia)*, AP, R. XVI, 2011, nr 2, s. 49–73; tenże, *O edukacyjnej funkcji archiwum. Przegląd piśmiennictwa* (referat w posiadaniu autora).

¹³ *Strategia archiwów państwowych na lata 2010–2020*, red. B. Berska, Warszawa 2011, s. 18–20.

o archiwum, jego zasobie, szerzącą w społeczeństwie kulturę archiwalną i świadomość historyczną, będącą pracą publiczną archiwów”. Zaproponowała także, aby w ramach szeroko rozumianej funkcji edukacyjnej wydzielić działalność popularyzatorską i działalność oświatową. Pierwsza z nich miałaby być skierowana do całego społeczeństwa, a jako cel stawiać powinna przybliżenie wiedzy o archiwach i ich zasobie oraz zachęcenie do korzystania z nich. Formą tak pojmowanej działalności popularyzatorskiej mogą być wystawy, wykłady, pokazy archiwaliów, prelekcje, publikacje informacyjne, audycje radiowe i telewizyjne itd. Jeśli chodzi o działalność oświatową, to zdaniem Agnieszki Rosy jej adresatem są przede wszystkim uczniowie, celem zaś – zbliżenie ich do historii, do pracy w archiwum. Może ona przyjmować formę lekcji, warsztatów, pokazów archiwaliów czy wystaw. Działalność oświatowa winna być też kierowana do nauczycieli, których należałoby zapoznawać z zasobem archiwum i historią lokalną, używając jako metod wykładu, prelekcji i publikacji informacyjnych¹⁴.

Tak zdefiniowane pojęcie działalności edukacyjnej archiwów państwowych silnie zorientowane jest na cele, jakie owa działalność ma przynosić. Należy do nich zaliczyć przede wszystkim popularyzację wiedzy o archiwach, ich zadaniach i funkcjach oraz zasobie. Zwrócić trzeba uwagę na fakt, że są to instytucje wciąż mało znane w społeczeństwie, kojarzone niestety często z magazynami przechowującymi stare niepotrzebne dokumenty. Niekiedy mylone są one z Instytutem Pamięci Narodowej, a w innych przypadkach postrzegane wyłącznie przez pryzmat urzędu. Dlatego też działalność edukacyjna powinna iść w parze z działaniami promocyjnymi i budowaniem nowego pozytywnego wizerunku archiwum, nie jako niedostępnej i hermetycznej instytucji, lecz przyjaznego urzędu czy placówki kulturalnej będącej miejscem przechowywania pamięci.

Celem działalności edukacyjnej archiwów jest także popularyzacja wiedzy historycznej, w tym przede wszystkim o dziejach regionu. W takim wypadku archiwum obok bibliotek, muzeów i innych instytucji czy stowarzyszeń stać się może ośrodkiem kształtowania historycznej świadomości regionalnej oraz budowania małych ojczyzn, ich pielęgnowania, wzbogacania i umacniania w relacji z dużą ojczyzną¹⁵. Tym samym archiwum „to jedno z ogniw wpływających na poziom lokalnego społeczeństwa, stymulujący jego potrzeby kulturalne, to także segment życia naukowego administracyjnego regionu”¹⁶. W tym obszarze

¹⁴ A. Rosa, *Funkcja edukacyjna archiwów. Pojęcie i zakres*, w: *Muzea i archiwa*, s. 15–20.

¹⁵ K. Kozłowski, *Archiwa państwowe a małe ojczyzny*, w: *Archiwa samorządowe w służbie mieszkańców i administracji publicznej. Referaty II Krajowego Sympozjum Archiwalnego 28–29 września 1999*, red. J. Poraziński, Z. Pustuła, Warszawa 1999, s. 39–53.

¹⁶ L. Franciszkiewicz, *Otwarcie sesji*, w: *Archiwa, jako ośrodki badań regionalnych na przykładzie prac nad dziejami Mazowsza. Materiały z sesji naukowej*, red. L. Franciszkiewicz, Płock 2008, s. 5.

współpraca archiwów ze szkołami może stać się niezwykle owocna i przynosząca obopólne korzyści.

Archiwum Państwowe w Kielcach wraz ze swymi oddziałami terenowymi w Jędrzejowie, Pińczowie, a zwłaszcza w Sandomierzu i Starachowicach od wielu lat prowadzi działalność popularyzatorską¹⁷. Podobnie jak w innych archiwach na przełomie XX i XXI stulecia uległa ona zarówno intensyfikacji, jak i przeobrażeniom jakościowym. Obecnie kwestie te reguluje statut Archiwum Państwowego w Kielcach, który jako zadania w zakresie działalności popularyzatorskiej wymienia m.in.:

- współpracę z placówkami informacyjnymi, naukowymi, kulturalnymi i oświatowymi;
- organizowanie wystaw i pokazów materiałów archiwalnych oraz współudział w ich przygotowaniu;
- organizowanie oraz prowadzenie wykładów i odczytów o tematyce historyczno-archiwalnej dla zainteresowanych środowisk;
- prowadzenie wykładów i zajęć lekcyjnych dla młodzieży szkolnej oraz studentów;
- przyjmowanie wycieczek młodzieży szkolnej, studentów oraz przedstawicieli innych środowisk społecznych;
- upowszechnianie wiedzy o archiwum i jego zasobie w środkach masowego przekazu oraz w sieciach informatycznych dostępnych publicznie;
- współpracę ze stowarzyszeniami naukowymi i regionalnymi¹⁸.

Wystawy

Jedną z podstawowych form edukacyjnych Archiwum Państwowego w Kielcach są ekspozycje dokumentów, a ściślej ich kopii cyfrowych. Raz w roku w holu dawnej siedziby przy ulicy Warszawskiej organizowano dużą wystawę tematyczną, zazwyczaj związaną z obchodami rocznicy danego wydarzenia w historii Polski. I tak np. w latach 2006–2010 można było zobaczyć następujące ekspozycje:

- „Organizacje młodzieżowe w dokumencie archiwalnym” (2006);
- „68. rocznica wybuchu II wojny światowej” (2007);

¹⁷ H. Mazur, *Działalność edukacyjna*, s. 49–73.

¹⁸ Statut Archiwum Państwowego w Kielcach wprowadzony Decyzją nr 21 2009 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 16 IX 2009, par. 6, pkt 7, lit. a–i; zmieniony Decyzją nr 16 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 8 listopada 2011 r., par. 6, pkt 6, lit. a–e.

- „90 lat po Wielkiej Wojnie” (2008) – wystawa prezentująca dokumenty z czasów pierwszej wojny światowej. Podobne ekspozycje zorganizowano w oddziale w Sandomierzu i Starachowicach;
- „... I zostaje tylko fotografia...” (2009);
- „PRL na afiszu i plakacie” (2010).

Organizowano też mniejsze okolicznościowe ekspozycje, np. poświęcone prezydentowi Kielc Stefanowi Artwińskiemu, rocznicy powstania styczińskiego czy planom i rysunkom architektonicznym Kielc z pierwszej połowy XIX wieku.

Odrębne działania wystawiennicze podejmowały oddziały terenowe kieleckiego archiwum, np. w oddziale w Sandomierzu w 2007 roku przygotowano ekspozycję: „Centralny Okręg Przemysłowy w dokumencie i fotografii archiwalnej”. Z kolei jednym z ciekawszych projektów zorganizowanych przez starachowicki oddział Archiwum Państwowego w Kielcach była wystawa prezentująca archiwalia dotyczące Fabryki Samochodów Ciężarowych w Kielcach (2007–2008).

Przeprowadzka Archiwum Państwowego w Kielcach do gmachu przy ul. Kusocińskiego sprzyja działalności ekspozycyjnej. Duża ilość przestrzeni, holi i korytarzy, a zwłaszcza obecność sali wystawowej pozwala intensyfikować działania w tym względzie.

W ramach uroczystej inauguracji nowego gmachu kieleckiego archiwum w październiku 2011 roku zorganizowano wystawę: „Archiwum Państwowe w Kielcach wczoraj i dziś”. Jesienią tego roku zobaczyć też można było ekspozycję: „Archiwalia i pamiątki stanu wojennego w Archiwum Państwowym w Kielcach”. Najnowsza ekspozycja otwarta w czerwcu 2012 roku to: „Szybciej, wyżej, silniej. Dzieje sportu na Kielecczyźnie w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach”. Dodać należy, że to przedsięwzięcie wiąże się z wystawą plenerową przygotowaną przez Muzeum Historii Kielc: „Sport w Kielcach do 1990 roku”, która została zasiloną archiwalią pochodzącymi z zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach.

Niezależnie od wystaw okolicznościowych, w gmachu Archiwum Państwowego w Kielcach znajduje się stała ekspozycja. Wizerunki najciekawszych dokumentów pochodzących z zasobu zdobią korytarze, klatkę schodową i hole.

Materiały archiwalne znajdujące się w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach służą również wystawom organizowanym przez inne placówki naukowe i kulturalne: np. Muzeum Historii Kielc (m.in.: „Wodociągi Kieleckie – historia i tradycja”, „Z dziejów szkół kieleckich”), Wojewódzką Bibliotekę Publiczną („Gustaw Herling-Grudziński – związki biografii i twórczości z Kielecczyzną”, „Z kart historii Wojewódzkiego Specjalistycznego Szpitala Dziecięcego im. Władysława Buszkowskiego w Kielcach”), kielecką delegaturę IPN („Niezależne Zrzeszenie Studentów w Kielcach 1980–1989”, „Ruch ludowy na Kielecczyźnie

w latach 1939–1947”), Archiwum Główne Akt Dawnych (np. „Księstwo Warszawskie 1807–1815. Próba odbudowy państwowości polskiej”) i wiele innych¹⁹.

Portale internetowe

Prezentacja dokumentów z zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach odbywa się nie tylko na wystawach stacjonarnych. Rolę ekspozycyjną stanowią także strony WWW. Wybrane dokumenty archiwalne w postaci skanów zamieszczone zostały na stronie internetowej: Archiwum Państwowe w Kielcach²⁰. Znacznie bogatsze galerie znajdują się w tzw. strefie edukacyjnej stanowiącej integralną część portalu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych²¹.

Innym rodzajem eksponowania materiałów archiwalnych przez Archiwum Państwowe w Kielcach są prezentacje multimedialne. Część z nich towarzyszyła wykładom i prelekcjom podczas Kieleckich Festiwali Nauki, inne wykorzystywane są podczas lekcji archiwalnych. Kilka prezentacji multimedialnych obejrzeć można na stronie internetowej Archiwum Państwowego w Kielcach. Są to: *Materiały archiwalne dotyczące Zbrodni Katyńskiej; PRL na afiszu i plakacie; Kielecciana kartograficzne i ikonograficzne z lat 1795–1866 w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach; Ksiądz Piotr Ściegienny. Życie i działalność; Konstytucja 3 Maja; Kielecka organizacja harcerska w dokumencie archiwalnym; Źródła do badań rozwoju przestrzennego i urbanistycznego Jędrzejowa w XIX i XX wieku w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach*²².

Interesującym obiektem znajdującym się na portalu internetowym Archiwum Państwowego w Kielcach jest *Wirtualny Spacer*. Umożliwia on zwiedzenie gmachu archiwum dzięki przejrzystemu interfejsowi oraz szybkiej i łatwej nawigacji²³.

Zwrócić należy uwagę na fakt, że na witrynie internetowej Archiwum Państwowego w Kielcach w zakładce *Aktualności* zamieszczane są informacje dotyczące różnorodnych przedsięwzięć edukacyjnych przezeń podejmowanych.

Archiwum Państwowe w Kielcach i jego zasób jest także przybliżany społeczeństwu poprzez udział pracowników w projektach popularnonaukowych,

¹⁹ Roczne sprawozdania opisowe z działalności Archiwum Państwowego w Kielcach za lata 2006–2011, registratura Archiwum Państwowego w Kielcach.

²⁰ <http://www.kielce.ap.gov.pl/pl/galerie.html> [dostęp: 8 VI 2012].

²¹ http://archiwa.gov.pl/pl/galeria.html?template=archiwa_edu [dostęp: 8 VI 2012].

²² <http://www.kielce.ap.gov.pl/pl/oferta-edukacyjna/prezentacje-multimedialne.html> [dostęp: 8 VI 2012].

²³ <http://www.kielce.ap.gov.pl/spacer/AP.swf> [dostęp: 8 VI 2012].

których efektem są prezentacje dokumentów publikowane na portalu Polska.pl w serwisach: *Skarby dziedzictwa narodowego* oraz *Miasta w dokumencie archiwalnym*. W pierwszym z nich zamieszczono początkowo w kategorii *Skarby archiwów polskich*²⁴ – najciekawsze akta z zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach wraz z komentarzami do nich, a następnie serwis ten rozszerzono o kategorię: *U źródeł polskiej demokracji*²⁵. Z większym rozmachem pomyślany został drugi z wymienionych wyżej serwisów, zawierający prezentacje ośmiu miast: Bodzentyna, Chęciny, Kielc, Książa Wielkiego, Olkusza, Pilicy, Szydłowa oraz Wolbromia. Każda z nich obejmuje historię danego miasta oraz kilkanaście wybranych dokumentów archiwalnych wraz z komentarzami²⁶.

Publikacje prasowe, audycje radiowe i telewizyjne

Wobec potęgi internetu jako medium najmniejszą rolę w popularyzacji wiedzy o Archiwum Państwowym w Kielcach odgrywają współcześnie audycje radiowe i telewizyjne czy artykuły prasowe. Mają one na ogół charakter okolicznościowy i dotyczą rocznic wydarzeń historycznych i organizowanych w związku z nimi imprez kulturalnych, ze szczególnym uwzględnieniem wystaw. Często pełnią rolę jedynie informacyjną, skupiając się na konkretnej sferze działalności archiwum lub danym zagadnieniu, np. udostępnianiu zasobu, poszukiwaniach genealogicznych czy własnościowych, a także dokumentacji osobowo-płacowej. Radio, telewizję i prasę w ostatnich latach interesowała także kwestia bazy lokalowej archiwum w kontekście realizacji inwestycji – remontu i adaptacji nowej siedziby. Niektóre wywiady poświęcano także tematyce żydowskiej, głównie ze względu na fakt, że w Kielcach archiwum do niedawna znajdowało się w gmachu dawnej synagogi. Sytuacje takie, jak odwiedziny w 2007 roku ekipy telewizyjnej kanadyjskiej CBS w ramach poszukiwań przodków Stevena Page'a, lidera kanadyjskich grup rockowych, należały do rzadkości²⁷. Reasumując zaznaczyć wypada, że ta forma działalności popularyzatorskiej nie ma charakteru ani systematycznego, ani powszechnego, w związku z czym odgrywa rolę marginalną.

²⁴ http://dziedzictwo.polska.pl/katalog/index,Skarby_archiwow_polskich,cid,173.htm [dostęp: 15 I 2011]. Dane na portalu czasowo niedostępne.

²⁵ http://dziedzictwo.polska.pl/katalog/index,U_zrodel_polskiej_demokracji,cid,3560.htm [dostęp: 15 I 2011].

²⁶ <http://miasta.polska.pl/> [dostęp: 15 I 2011].

²⁷ Roczne sprawozdania opisowe z działalności Archiwum Państwowego w Kielcach za lata 2006–2011, registratura Archiwum Państwowego w Kielcach.

Lekcje archiwalne

Obok wystaw najczęściej praktykowaną formą edukacji są lekcje archiwalne adresowane do uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych²⁸. Najpopularniejszą z nich jest lekcja: *Archiwum Państwowe w Kielcach – historia – zadania – zasób*. Punktem wyjścia lekcji jest każdorazowo utrwalanie, a częściej zdefiniowanie pojęcia „archiwum”, co odbywa się dzięki wykorzystaniu np. burzy mózgów. Pomysły zapisywane są w postaci mapy mentalnej, która w toku zajęć służy do porządkowania zagadnień związanych z archiwistyką i zrozumieniu zależności między nimi. Drugą, nie mniej ważną kwestią, jest omówienie zasadniczych funkcji i zadań archiwów państwowych w oparciu o wyciąg z Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. Każdy z obszarów działalności archiwów jest przez archiwistę wyjaśniany i rozszerzany. Definiowany jest także termin „zasób”. Prowadzący zatrzymuje się nad sferą udostępniania materiałów archiwalnych, omawiając jego formy i cele. Ważne jest, by uczniowie dostrzegli, że archiwum stanowi swoistą „skarbnicę” wiedzy historycznej i źródło przekazu kulturowego niezbędnego w rekonstrukcji procesu dziejowego. Wprowadzone pojęcie „materiały archiwalne” także jest definiowane dzięki pracy z wyciągiem z Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. Zamierzeniem prowadzącego zajęcia jest podkreślenie, że materiałem archiwalnym jest wszelka dokumentacja posiadająca znaczenie historyczne, bez względu na jej uwarunkowania chronologiczne, treściowe, formalne, proveniencyjne. Następnym elementem zajęć archiwalnych jest krótki wykład poświęcony organizacji i historii Archiwum Państwowego w Kielcach oraz sieci archiwów w Polsce. Drugim, bez wątpienia najatrakcyjniejszym ogniwem lekcji, jest pokaz najciekawszych archiwaliów z zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach oraz analiza jednego spośród zaprezentowanych tekstów²⁹.

Wybitnie użytkowy charakter mają zajęcia: *Wizyta w archiwum. Jak korzystać z zasobu? Praktyczne wskazówki*. Na lekcji tej po podaniu teoretycznych informacji (pojęcie i zadania, archiwum, sieć archiwów, charakterystyka zasobu archiwalnego Archiwum Państwowego w Kielcach) zapoznaje się uczestników

²⁸ H. Mazur, *Między archiwistyką a dydaktyką historii, czyli co archiwista o lekcjach archiwalnych wiedzieć powinien* (referat wygłoszony 5 września 2012 r. na warsztatach: *Edukacja w Archiwum* podczas VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich we Wrocławiu, którego maszynopis znajduje się w posiadaniu autora).

²⁹ Szerzej zob. tenże, *Archiwum Państwowe w Kielcach – historia – zadania – zasób jako przykład lekcji archiwalnej*, WH, R. XXIII, 2011, nr 6, s. 18–24; tenże, *Archiwum Państwowe w Kielcach – historia – zadania – zasób. Konspekt lekcji w liceum ogólnokształcącym*, tamże, s. 25–27.

z zasadami udostępniania materiałów archiwalnych, cennikiem opłat za świadczone usługi reprograficzne. Najważniejszą częścią zajęć jest prezentacja pomocy archiwalnych, ćwiczenie w zakresie posługiwania się nimi oraz wypełniania formularzy. Ostatni element to wyszukiwanie informacji przez uczniów bezpośrednio w materiałach archiwalnych, a następnie krytyka i analiza źródeł historycznych.

Drugą grupę zajęć stanowią lekcje poświęcone konkretnym miejscowościom lub wydarzeniom czy procesom historycznym omawianym w kontekście regionalnym. Do najczęściej podejmowanych tematów należą: *Dzieje Kielc w dokumencie archiwalnym*, *Wojna i okupacja hitlerowska na Kielecczyźnie w świetle materiałów archiwalnych*, *Żydzi kieleccy w XIX i XX wieku*. Podobne lekcje można przeprowadzić w odniesieniu do innych problemów i zagadnień, zaproponowanych przez nauczycieli. Odrębnego zaakcentowania wymaga temat: *Archiwum Państwowe źródłem poznania genealogii i historii rodziny*. Istotą zajęć jest przedstawienie archiwum jako miejsca, skąd czerpać można nie tylko wiedzę o dziejach kraju i regionu, lecz także o historii i genealogii własnej rodziny³⁰.

Informacja o ofercie Archiwum Państwowego w Kielcach dostępna jest na jego portalu internetowym³¹ wraz z formularzem zgłoszeniowym zajęć lekcyjnych³² oraz witrynie Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych³³. Znaleźć tam można listę tematów lekcji realizowanych przez Archiwum Państwowe w Kielcach. Zaznaczyć należy, że zaprezentowany wykaz jest otwarty na propozycje i sugestie płynące ze środowisk nauczycielskich. Pamiętać jednak trzeba, że tematy lekcji odpowiadać muszą specyfice zasobu archiwalnego.

Lekcje on-line

Pionierskim i nowatorskim, jeśli chodzi o polskie archiwa, przedsięwzięciem Archiwum Państwowego w Kielcach są wirtualne lekcje archiwalne. Projekt wzorowany jest na rozwiązaniach brytyjskiego „The National Archives”³⁴. Pierwszym, eksperymentalnym tematem są: *Dzieje Kielc w pierwszej połowie XIX w.*

³⁰ Szerzej o lekcjach archiwalnych zob. H. Mazur, *Działalność edukacyjna*, s. 49–73; tenże, *Lekcje w Archiwum Państwowym w Kielcach*, „Inspiracje” 2011, nr 3, s. 22, 23.

³¹ <http://www.kielce.ap.gov.pl/pl/oferta-edukacyjna/lekcje-archiwalne.html> [dostęp: 8 VI 2011].

³² <http://www.kielce.ap.gov.pl/pl/oferta-edukacyjna/formularz-zgloszeniowy.html> [dostęp: 8 VI 2011].

³³ http://archiwa.gov.pl/lekcje-lekcje-art.html?lang=pl&template=archiwa_edu [dostęp: 8 VI 2011].

³⁴ <http://www.nationalarchives.gov.uk/education/lessons.htm> [dostęp: 8 VI 2011].

Lekcja została zamieszczona na portalu internetowym Archiwum Państwowego w Kielcach w zakładce: *Oferta edukacyjna*. Otwiera ją zwięzły tekst traktujący o historii Kielc w pierwszej połowie XIX wieku. Podstawę lekcji stanowią skany dziesięciu dokumentów archiwalnych stanowiących źródła do dziejów Kielc w tym okresie. Do każdego z nich dołączono zestawy pytań i zadań, ułatwiających uczniom ich analizę. Istotną pomoc stanowi słowniczek, klucz poprawnych odpowiedzi oraz wykaz literatury poświęconej dziewiętnastowiecznym Kielcom³⁵. Zaprezentowana lekcja archiwalna adresowana jest do nauczycieli, którzy chcieliby urozmaicić i uatrakcyjnić zajęcia prowadzone w szkole poprzez wprowadzenie na zajęciach pracy ze źródłami historycznymi. Co istotne, źródła te podane zostały nie w postaci podręcznikowej edycji tekstowej, ale w formie reprodukcji cyfrowej z zachowaniem oryginalnej kolorystyki i charakteru pisma. Opracowane przeze mnie zestawy pytań i poleceń są rzeczą jasną propozycją archiwisty i mogą być przez nauczyciela dowolnie zmieniane, modyfikowane, rozszerzane i uzupełniane. Projekt może służyć także samodzielnej pracy badawczej ucznia, nabywaniu i rozwijaniu umiejętności poszukiwania informacji z różnych źródeł, analizy źródła historycznego, krytycznego myślenia. Jej celem jest także zapoznanie z warsztatem naukowym historyka i pogłębianie zainteresowania uczniów historią³⁶.

Zajęcia dla studentów

Archiwum Państwowe w Kielcach organizuje również zajęcia dla studentów historii, rzadziej innych kierunków humanistycznych. Najczęściej odbywają się one w ramach ćwiczeń lub konwersatoriów z przedmiotów: vademecum studiów historycznych i nauk pomocniczych historii. Studenci zapoznawani są pokrótce z historią Archiwum Państwowego w Kielcach oraz z siecią archiwów państwowych. Na bazie pracy z wyciągiem z Ustawy o narodowym zasobie ar-

³⁵ <http://www.kielce.ap.gov.pl/pl/oferta-edukacyjna/lekcje-archiwalne-on-line.html> [dostęp: 8 VI 2011].

³⁶ W przygotowaniu projektu pod względem technicznym udział wzięli: mgr Anna Łucak i mgr Andrzej Kania z Archiwum Państwowego w Kielcach. Cennych uwag natury metodycznej udzieliły: dr Grażyna Okła i Anita Młynarczyk-Tomczyk z Zakładu Dydaktyki Historii Instytutu Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach oraz mgr Maria Bednarska ze Świętokrzyskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli i mgr Dorota Batóg z Samorządowego Ośrodka Doradztwa Metodycznego i Doskonalenia Nauczycieli w Kielcach. Wszystkim wymienionym wyżej osobom autor artykułu składa serdeczne podziękowania za pomoc i zaangażowanie.

chiwalnym i archiwach z 1983 roku inicjowana jest dyskusja o funkcjach i zadaniach archiwów państwowych. Prowadzący zajęcia archiwista uwypukla najmniej znane obszary funkcjonowania archiwów – kształtowanie i opracowanie zasobu archiwalnego oraz działalność edukacyjną. Istotnym elementem spotkania jest wprowadzenie słuchaczy w zagadnienie udostępniania materiałów archiwalnych, jego cele i zasady. Część zajęć poświęcona jest też ogólnej charakterystyce zasobu pod kątem chronologicznym, rzeczowym, proveniencyjnym, językowym i fizycznym. Całość zamyka pokaz najciekawszych archiwaliów z zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach.

Niekiedy omówione wyżej zajęcia wzbogacane są o element praktyczny, czyli korzystanie z pomocy archiwalnych, wypełnianie druków i formularzy. Tego typu czynności stanowią obligatoryjne ogniwo spotkań organizowanych w ramach seminariów magisterskich. Towarzyszy im wykład poświęcony tej części zasobu archiwalnego, która dotyczy tematyki danego seminarium. Ponieważ zadaniem tychże zajęć jest wprowadzenie w warsztat naukowy historyka, uwagę poświęca się także krytyce źródeł historycznych, technice sporządzania przypisów. Uzupełniają ją liczne wskazówki dotyczące korzystania z zasobu.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na potrzebę, a nawet konieczność prowadzenia zajęć ogólnoarchiwalnych, zarówno teoretycznych jak i praktycznych. Wynika ona ze słabej znajomości tematyki archiwalnej, a zwłaszcza z widocznego i stale pogłębiającego się spadku poziomu naukowego wśród odwiedzających archiwum studentów reprezentujących różne ośrodki akademickie³⁷.

³⁷ Zjawisko to piszący te słowa mógł zaobserwować już podczas stosunkowo krótkiego, bo sześćdziesięcioletniego stażu pracy w archiwach: państwowym i wyodrębnionym. Wśród studentów, a co gorsza także wśród doktorantów powszechną rzeczą jest niezajomość podstawowych pojęć z zakresu archiwistyki, takich jak: zasób, zespół, jednostka archiwalna czy nawet sygnatura. Uderza też nieumiejętność posługiwania się pomocami archiwalnymi. Brak przygotowania studentów do prowadzenia kwerendy archiwalnej staje się problemem masowym, a pytanie dotychczas zadawane na ogół bibliotekarzom: „gdzie znaleźć coś o...?” jest zjawiskiem coraz częstszym. Autor referatu był świadkiem sytuacji jeszcze bardziej skrajnych, kiedy to użytkownik (student) w jednym wypadku żądał udostępnienia mu inwentarza do jednostki archiwalnej (!), w innym zaś (doktorant) prosił o „skrócenie” jednostki archiwalnej, aby dostosować ją do ram chronologicznych przygotowywanej przez siebie pracy doktorskiej, co w praktyce oznaczać musiałoby rozerwanie poszytu (!). Wśród studentów uderza nie tylko brak przygotowania do pracy w archiwum, ale także brak podstawowych umiejętności z zakresu warsztatu naukowego, takich jak na przykład określenie ram chronologicznych i terytorialnych pracy czy też poprzedzająca kwerendę w archiwum wizyta w bibliotece. Efektem tego była kolejna kuriozalna sytuacja, której autor niniejszej pracy był świadkiem. Student przygotowujący pracę magisterską na temat: „Powiat konecki w czasie pierwszej wojny światowej” po otrzymaniu inwentarza do zespołu C. i K. Komenda Powiatowa w Końskich zareagował konsternacją dowiadując się, że Końskie były stolicą powiatu koneckiego, czego do tej pory nie wiedział.

Inny charakter mają zajęcia adresowane do studentów historii o specjalności nauczycielskiej w ramach ćwiczeń z dydaktyki historii lub wiedzy o społeczeństwie. Ich celem jest nie tyle omówienie zadań i zasobu archiwum, co przedstawienie tej instytucji jako elementu pozaszkolnej edukacji historycznej. Zasadniczym elementem spotkań jest prezentacja oferty edukacyjnej Archiwum Państwowego w Kielcach, przede wszystkim w zakresie lekcji archiwalnych. Prowadzący zajęcia archiwista omawia tematykę takich lekcji oraz realizowane na nich cele nauczania, stosowane strategie, metody i środki dydaktyczne. Wartości szczególne wyeksponowania są obopólne korzyści wynikające ze współpracy szkół i archiwów w procesie kształcenia historycznego. Głównym celem zaprezentowanych zajęć jest zachęcenie studentów – potencjalnych nauczycieli do wykorzystania archiwów i ich możliwości w przyszłej pracy dydaktycznej.

Festiwale nauki

Archiwum Państwowe w Kielcach trzykrotnie uczestniczyło w Kieleckich Festiwalach Nauki. W ramach IV Festiwalu Nauki pracownicy archiwum przygotowali wystawę: „Dokument źródłowy podstawą w poznawaniu historii swojej rodziny”, wykład: „Drzewo genealogiczne w oparciu o dokument archiwalny” oraz konkurs dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjów: „Moi przodkowie – drzewo genealogiczne”. Dużą popularnością cieszyły się też Dni Otwarte Archiwum³⁸. Rozwój przestrzenny Kielc i jego zabudowa na przestrzeni wieków stał się przedmiotem cyklu imprez podczas V Kieleckiego Festiwalu Nauki. Był to wykład: „Kielce – rozwój przestrzenny i zabudowa”, wystawa: „Kielce – obraz miasta w dokumencie – przeszłość, teraźniejszość” oraz konkurs: „Historia mojej dzielnicy – osiedla”³⁹. Natomiast w ramach VI Kieleckiego Festiwalu Nauki Archiwum Państwowe w Kielcach wystąpiło z wystawą: „Szkoly kieleckie w dokumencie archiwalnym”, z wykładem: „Historia szkół w Kielcach” oraz z konkursem: „Historia mojej szkoły”⁴⁰.

³⁸ *Poszukiwania genealogiczne*, oprac.: A. Chałońska, W. Grzesik, Ł. Guldon, R. Guldon, A. Kukla, I. Pogorzelska, A. Smorąg, w: *IV Kielecki Festiwal Nauki 12–21 września 2003. Prezentacje festiwalowe*, red. K. Grysa, Kielce 2004, s. 55–59.

³⁹ *Miasto Kielce – rozwój przestrzenny i zabudowa*, oprac.: R. Chałoński, R. Guldon, W. Grzesik, A. Kukla, I. Pogorzelska, A. Smorąg, w: *V Kielecki Festiwal Nauki 16–26 września 2004. Prezentacje festiwalowe*, red. K. Grysa, Kielce 2005, s. 63–65.

⁴⁰ *Szkoly kieleckie w dokumencie archiwalnym*, oprac.: W. Grzesik, A. Opara, A. Smorąg, w: *VI Kielecki Festiwal Nauki 17–25 września 2005. Prezentacje festiwalowe*, red. Z. Steciak, Kielce 2006, s. 33–35.

Dni Otwarte Archiwum

Bardzo dużą popularnością cieszyły się organizowane podczas Kieleckich Festiwali Nauki – Dni Otwarte Archiwum. Ostatnio tego typu przedsięwzięcie zorganizowano podczas uroczystej inauguracji nowej siedziby Archiwum Państwowego w Kielcach, gdy gmach zwiedzać można było najpierw w dzień, a następnie przy świetle latarek i lamp solarnych w nocy⁴¹. Dni Otwarte stwarzają możliwość nie tylko zapoznania się z działalnością archiwum i najcenniejszą częścią jego zasobu, ale także wejścia do magazynów, pracowni konserwacji i digitalizacji – pomieszczeń na co dzień niedostępnych dla szerszej publiczności. Ze względu na dużą liczbę osób, do których mogą być adresowane, oraz spektakularność, imprezy te są jednymi z najpopularniejszych wśród archiwalnych przedsięwzięć popularyzatorskich.

Ostatnie Dni Otwarte Archiwum, a właściwie „noc otwarta”, miały miejsce 29 czerwca 2012 roku w ramach Święta Kielc.

Konkursy

Jak już wspomniano, Archiwum Państwowe w Kielcach organizowało w pierwszych latach XXI wieku w ramach Kieleckich Festiwali Nauki – konkursy. W 2003 roku (IV KFN) uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych (łącznie z 23 placówek) na podstawie przeprowadzonych lekcji archiwalnych przygotowali drzewa genealogiczne. Do konkursu: „Moi przodkowie – drzewo genealogiczne”, wpłynęły 52 prace, które oceniano w trzech kategoriach wiekowych. Zwycięzcy otrzymali dyplomy i nagrody książkowe. Finałem przedsięwzięcia była wystawa prac konkursowych towarzysząca Dniom Otwartym Archiwum⁴².

Podczas V Kieleckiego Festiwalu Nauki w 2004 roku Archiwum Państwowe w Kielcach rozstrzygnęło konkurs pod hasłem: „Historia mojej dzielnicy – osiedla”. Także w tym przypadku efektem finalnym imprezy była wystawa prac konkursowych⁴³.

⁴¹ H. Mazur, *Sprawozdanie z uroczystej inauguracji nowej siedziby Archiwum Państwowego w Kielcach, 12–13 października 2011 r. i sesji naukowej „Z dziejów, zasobu i działalności Archiwum Państwowego w Kielcach”*, AP, R. XVI, 2011, nr 4, s. 106–112.

⁴² *Poszukiwania genealogiczne*, s. 59.

⁴³ *Miasto Kielce – rozwój przestrzenny*, s. 65.

Udział Archiwum Państwowego w Kielcach w VI Kieleckim Festiwalu Nauki w 2005 roku polegał m.in. na przygotowaniu konkursu: „Historia mojej szkoły”, zakończony tradycyjnie ekspozycją wszystkich nadesłanych prac⁴⁴.

W 2012 roku Archiwum Państwowe w Kielcach rozpoczęło współpracę w konkursie: „Szkoła i dwór – twórcze zbieranie dokumentów życia społecznego 1863–1989”, którego organizatorami są Dom i Biblioteka Sichowska im. Krzysztofa i Zofii Radziwiłłów oraz Kuratorium Oświaty w Kielcach. Celem przedsięwzięcia jest

przybliżenie młodym mieszkańcom regionu świętokrzyskiego historii życia społecznego poprzez twórcze zbieranie książek, dokumentów, wspomnień i relacji; rozbudzenie zainteresowań historycznych własnym regionem; kształtowanie świadomości i postaw patriotycznych młodego pokolenia poprzez upowszechnianie wiedzy o życiu społecznym poprzednich pokoleń oraz kształtowanie umiejętności kreatywno-krytycznego myślenia o czasach minionych.

Formami prac konkursowych są pamiętki materialne i prezentacje multimedialne⁴⁵.

Z kolei we wrześniu 2012 roku Archiwum Państwowe w Kielcach wraz z Muzeum Historii Kielc objęło patronatem merytorycznym Szkolny Test Wiedzy o Kielcach: „Znam moje miasto“ organizowany w ramach III edycji Wielkiego Testu Wiedzy o Kielcach. Organizatorami konkursu są Świętokrzyskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli oraz Stowarzyszenie „Młodzi Demokraci” Koło Kielce. Szkolny Test Wiedzy o Kielcach adresowany jest do uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Celem przedsięwzięcia jest pogłębienie wśród uczniów wiedzy o Kielcach, a także rozbudzenie potrzeby poznania rodzinnego miasta, jego historii, kultury oraz propagowanie jego walorów. W ramach udziału w teście Archiwum Państwowe w Kielcach przeprowadzi lekcje archiwalne: „Dzieje Kielc w dokumencie archiwalnym – prezentacja i przykład interpretacji źródeł”⁴⁶.

Publikacje naukowe i popularnonaukowe

Prace naukowe stanowiące pokłosie działalności wydawniczej Archiwum Państwowego w Kielcach i jego pracowników omówiono już w innych arty-

⁴⁴ *Szkoły kieleckie w dokumencie*, s. 35.

⁴⁵ <http://kuratorium.kielce.pl/8350/konkurs-szkola-i-dwor-tworcze-zbieranie-dokumentow-zycia-spoecznego-1863-1989> [dostęp: 8 VI 2012].

⁴⁶ <http://www.kielce.ap.gov.pl/pl/archiwum-panstwowe-w-kielcach/2-uncategorised/87-szkolny-konkurs-wiedzy-o-kielcach.html> [dostęp: 18 IX 2012].

kułach⁴⁷. W dorobku kieleckich archiwistów państwowych nie brak publikacji popularnonaukowych przybliżających społeczeństwu zasób Archiwum Państwowego w Kielcach. Wśród nich uwagę zwracają artykuły Łukasza Guldona zamieszczane na łamach „Gazetki Towarzyskiej”. Są to następujące tytuły: *Zgromadzenia cechowe w mieście rządowym Pierzchnicy*, *Opis historyczny miasta rządowego Pierzchnicy z 1821 r.*, *Stan rolnictwa w gminie Szczecno na przełomie 1940/1941 r.*, *Przemianowanie miasta Pierzchnicy na osadę w 1870 r. w świetle materiałów archiwalnych*, *Przywileje miejskie miasta rządowego Pierzchnicy*, *Remont ratusza miejskiego miasta Pierzchnicy*⁴⁸. Jerzy Jabłoński z kolei napisał tekst: *Działalność Armii Krajowej w świetle akt przechowywanych w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach*⁴⁹.

Spotkania i warsztaty

Poza zajęciami dla studentów Archiwum Państwowe w Kielcach organizuje także inne przedsięwzięcia edukacyjno-informacyjne. W maju 2007 roku w jego siedzibie odbyło się spotkanie metodyczne w ramach projektu: *Edukacja wielokulturowa w praktyce szkolnej*. Jego współorganizatorzy to: Świętokrzyskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Samorządowy Ośrodek Doradztwa Metodycznego i Kształcenia Nauczycieli w Kielcach. Ze strony Archiwum Państwowego wystąpiła Iwona Pogorzelska, która zaprezentowała materiały archiwalne dotyczące tematyki żydowskiej. Z kolei Hubert Mazur zajął się omówieniem przedsięwzięć edukacyjnych Archiwum Państwowego w Kielcach odnoszących się do zagadnienia wielokulturowości. Skupił się przede wszystkim na prezentacji lekcji archiwalnej: *Z dziejów kieleckich Żydów*. Celem spotkania było zachęcenie nauczycieli do wykorzystywania archiwum i jego zasobu w procesie nauczania⁵⁰. Kolejne takie spotkanie, poświęcone już tylko edukacyjnej funkcji archiwum, planowane jest na jesień 2012 roku.

⁴⁷ H. Mazur, *Działalność naukowa i wydawnicza Archiwum Państwowego w Kielcach w latach 1984–2011*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne” 2012, s. 65–96.

⁴⁸ „Gazetka Towarzyska” 2005, nr 1, s. 5; nr 3, s. 8; nr 4; nr 5, s. 8; s. 6; nr 10, s. 7; nr 11, s. 6.

⁴⁹ „Goniec Świętokrzyski”, nr 3/15, s. 6.

⁵⁰ <http://www.kielce.ap.gov.pl/pl/aktualnosci/80-spotkanie-metodyczne-w-ramach-projektu-edukacja-wielokulturowa-w-praktyce-szkolnej.html> [dostęp: 8 VI 2011]; H. Mazur, *Funkcja edukacyjna archiwów a wielokulturowość. Dzieje kieleckich Żydów na lekcjach w Archiwum Państwowym w Kielcach* (referat w posiadaniu autora).

Odczyty

Pracownicy Archiwum Państwowego w Kielcach poza czynnym udziałem w sesjach i konferencjach naukowych przygotowują też odczyty i prelekcje o charakterze popularnonaukowym. I tak np. 9 listopada 2009 roku Rafał Chałoński na uroczystej sesji Rady Miasta Kielc przedstawił krótką prezentację dokumentów z zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach dotyczących życia i działalności prezydenta Kielc Stefana Artwińskiego. W tym samym roku Andrzej Rak w pińczowskiej filii Wojewódzkiej Biblioteki Pedagogicznej w Pińczowie wygłosił prelekcję: „Jak powstaje drzewo genealogiczne?”. Z kolei w 2010 roku Hubert Mazur w ramach obchodów 70. rocznicy Zbrodni Katyńskiej podczas odczytu w Muzeum Historii Kielc zaprezentował i omówił materiały archiwalne znajdujące się w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach dotyczące bestialskiego mordu sowietów. W siedzibie oddziału w Starachowicach Wiesława Rutkowska wygłosiła referat dla członków Polskiego Towarzystwa Historycznego z okazji 600-lecia bitwy pod Grunwaldem.

Współpraca z instytucjami i stowarzyszeniami

Archiwum Państwowe w Kielcach w zakresie szeroko rozumianej działalności edukacyjnej współpracuje z szeregiem instytucji kulturalnych, naukowych i oświatowych. Jak już wyżej wspomniano, w materii wystawienniczej jego częstymi partnerami są: Muzeum Historii Kielc i Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach. Efektem tej współpracy są nie tylko ekspozycje, ale także sesje i publikacje naukowe.

Bardzo harmonijnie układa się także współpraca z Archiwum Diecezjalnym w Kielcach, zwłaszcza za kadencji dyrektora ks. dra Andrzeja Kwaśniewskiego. Dotyczy ona głównie spraw związanych z konserwacją i zabezpieczaniem zasobu, z uwzględnieniem kontekstu edukacyjnego.

Archiwum Państwowe w Kielcach w zakresie popularyzacji swego zasobu archiwalnego i zbioru bibliotecznego współdziała też z Wojewódzką Biblioteką Publiczną w Kielcach. Wybrane archiwalia i pozycje z księgozbioru wypożyczane są bibliotece celem digitalizacji, a następnie udostępniane na portalu internetowym Świętokrzyskiej Biblioteki Cyfrowej.

Jeśli chodzi o edukację studentów, to od wielu lat partnerem Archiwum Państwowego w Kielcach w tym względzie jest Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach (dawniej Akademii Świętokrzyskiej i Wyższej

Szkoły Pedagogicznej). Szczególnie intensywna i częsta jest współpraca z dr Małgorzatą Czapską, dr Anitą Młynarczyk-Tomczyk, dr Urszulą Oettingen i dr Grażyną Okłą, które najczęściej pojawiają się w archiwum z grupami studentów. Tego typu spotkania w ramach prowadzonych przez siebie seminariów systematycznie organizują także prof. Regina Renz i prof. Stanisław Wiech.

Taka współpraca rozwijana jest także z placówkami szkolnymi. Bardzo często na lekcjach organizowanych przez Archiwum Państwowe w Kielcach goszczą uczniowie kieleckich liceów: III – Liceum Ogólnokształcącego im. Cypriana Kamila Norwida, V – im. ks. Piotra Ściegiennego, VI – im. Juliusza Słowackiego i XI – im. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego.

Kieleckie Archiwum Państwowe współpracuje też w różnych dziedzinach ze Świętokrzyskim Towarzystwem Genealogicznym „Świętogen”. W październiku 2007 roku w Archiwum Państwowym odbyło się spotkanie członków i sympatyków tegoż towarzystwa, których zapoznano ze sposobami prowadzenia poszukiwań genealogicznych oraz materiałami, jakie można znaleźć w archiwum.

Współpraca z lokalną prasą, radiem i telewizją dotyczy głównie nagłaśniania wydarzeń kulturalnych odbywających się w Archiwum Państwowym w Kielcach. Media w ostatnim czasie sprawują patronat nad organizowanymi przez archiwum imprezami. Radio Kielce patronatem medialnym objęło uroczystą inaugurację nowej siedziby archiwum. Z kolei wystawa poświęcona dziejom kieleckiego sportu poza kielecką rozgłośnią radiową była promowana przez „Echo Dnia” i TVP Kielce.

Archiwum Państwowe w Kielcach Oddział w Sandomierzu specjalizuje się z kolei we współpracy ze środowiskami solidarnościowymi: Regionem Ziemia Sandomierska NSZZ „Solidarność” w Stalowej Woli oraz Sandomierskim Stowarzyszeniem „Pamięć i Solidarność”. Jej efektem była realizacja programu badawczego: *Historia „Solidarności” Regionu Ziemia Sandomierska w latach 1980–1990*. Z okazji 27 rocznicy wprowadzenia stanu wojennego przygotowano ekspozycję na słupach ogłoszeniowych, rozmieszczonych w różnych punktach miasta, prezentującą kopie materiałów okresu stanu wojennego. Przed sandomierskim ratuszem, w miejscu, w którym mieszkańcy miasta w tamtym okresie układali krzyż z kwiatów i zniczy, ustawiono symboliczny krzyż nawiązujący do tego z czasu stanu wojennego.

Domena zlikwidowanego już Oddziału w Starachowicach była współpraca z Polskim Towarzystwem Historycznym Oddział w Skarżysku-Kamiennej, Towarzystwem Przyjaciół Starachowic, Towarzystwem Przyjaciół Wąchocka, Rodziną Katyńską w Starachowicach, Rodziną Firlejowską w Starachowicach, a przede wszystkim z Polskim Towarzystwem Historycznym Oddział w Starachowicach, którego kierownik Wiesława Rutkowska jest wiceprezesem. W ramach tej współpracy

archiwum udostępniało potrzebne dokumenty i pomagało w poszukiwaniach, w zamian otrzymywało do biblioteki oddziału różnorodne pozycje książkowe⁵¹.

Reasumując, Archiwum Państwowe w Kielcach od wielu lat prowadzi działalność edukacyjną, która na przełomie XX i XXI wieku stała się szczególnie intensywna i efektywna. Do najczęściej organizowanych form popularyzacji wiedzy o zasobie należą wystawy tematyczne organizowane samodzielnie lub przy współpracy z innymi instytucjami, lekcje archiwalne dla uczniów wszystkich typów szkół i studentów. Pracownicy archiwum przygotowują także projekty multimedialne, odczyty i pogadanki, których zadaniem jest szerzenie wiedzy o archiwum w społeczeństwie. W ostatnim czasie coraz większy nacisk kładzie się na wykorzystanie internetu i multimediiów w obszarze edukacji.

Najważniejszym celem działalności edukacyjnej archiwum jest oczywiście rozpowszechnianie wiedzy o archiwum, jego zadaniach i zasobie. Jest to doskonałe narzędzie „do budowania społecznej świadomości historycznej i kształtowania tożsamości narodowej, regionalnej czy lokalnej. Trudno wyobrazić sobie lepszą promocję archiwów państwowych”⁵², której zadaniem ma być budowanie pozytywnego wizerunku archiwum i przełamywanie negatywnego wzorca tej instytucji. Jak zauważył w latach siedemdziesiątych XX wieku Witold Look, prace kulturalno-oświatowe są czynnikiem, „który pozwala na przełamywanie istniejącej w mniejszym lub większym stopniu izolacji archiwum od społeczeństwa, a tym samym na ożywienie kontaktu z nim”. Zwrócił on także uwagę na ekonomiczną korzyść prac kulturalno-oświatowych, które dla Powiatowego Archiwum Państwowego w Chojnicach przyniosły materialne wsparcie ze strony Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chojnicach⁵³. Dziś nie ma już rad narodowych, ale problemy pozostały te same. Archiwa wciąż borykają się z problemami finansowymi i lokalowymi. Przyczyną „nie dobrej sytuacji archiwów [państwowych] jest ich skromne milczenie, skutkujące ich izolacją”. Tymczasem pokrewna placówka, czyli medialny i ciągle głośny i widoczny Instytut Pamięci Narodowej „wygrywa na kontakcie z życiem publicznym”⁵⁴. Edukacja w archiwach powinna zatem dotyczyć także elit rządzących i mediów.

⁵¹ Roczne sprawozdania opisowe z działalności Archiwum Państwowego w Kielcach za lata 2006–2011, registratura Archiwum Państwowego w Kielcach.

⁵² H. Mazur, [rec.] *Archiwum jako warsztat pracy nauczyciela historii. Scenariusze lekcji dla nauczycieli szkoły podstawowej, gimnazjalnej i szkoły ponadgimnazjalnej*, pod red. Teresy Stachurskiej-Maj i Violetty Urbaniak, Warszawa 2010, ss. 71 + CD, AP, R. XVI, 2011, nr 3, s. 71–76.

⁵³ W. Look, *Prace kulturalno-oświatowe Powiatowego Archiwum Państwowego w Chojnicach*, „Archiwista”, R. 7, 1971, nr 2, s. 15–19.

⁵⁴ M. Kula, *Fantazyjne życzenia dla archiwisty*, w: *Archiwistyka oraz problemy historii Polski, Polonii i dyplomacji. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Edwardowi Kołodziejowi w 70. rocznicę urodzin*, Lublin 2011, s. 188–190.

Działalność edukacyjna archiwów przynosi korzyści nie tylko tym instytucjom, ale także społeczeństwu. Chodzi tu o zapoznanie obywateli z oryginalnymi dokumentami, a często wręcz stworzenie jedynej możliwości ich obejrzenia. Daria Nałęcz zwróciła uwagę na rekreacyjny walor działalności archiwów. Jej zdaniem „archiwa, wbrew pozorom, mogą też bawić i stwarzać dobre warunki do pożytecznego spędzania czasu wolnego”⁵⁵.

Rzecz jasna, archiwa państwowe, w tym także Archiwum Państwowe w Kielcach, uczestniczą czynnie w procesie kształcenia. Każde archiwalne przedsięwzięcie edukacyjne może w sposób niekonwencjonalny ugruntowywać, uzupełniać wiedzę ucznia zdobytą w szkole lub wyposażać w nowe wiadomości i kształtować umiejętność obserwacji, krytycznego myślenia i naukowej dociekliwości. Nie bez znaczenia pozostaje także sfera emocjonalna związana z kontaktem z archiwaliami.

W tak pojmowanej działalności edukacyjnej archiwum stanowi centrum przekazu kulturowego, skarbnicę wiedzy o przeszłości. Przed archiwistami stoi zatem zadanie niełatwe, ale i konieczne – budowania archiwum jako „instytucji pośredniczącej w utrwalaniu i transmisji dziedzictwa kulturowego oraz jako miejsca kontaktu ze źródłem, umożliwiającego realizację standardów edukacyjnych”⁵⁶. Dotychczasowa działalność edukacyjna Archiwum Państwowego w Kielcach dowodzi, że instytucja ta należycie i sumiennie wywiązuje się ze swego zadania, stale podejmując nowe przedsięwzięcia i inicjatywy, docierając do wciąż nowych odbiorców i wykorzystując najnowsze metody i techniki popularyzacji.

Summary

The turn of the 21st century is marked by development of educational activities of state archives, conditioned by political, economic, social, philosophical and historiographic transformations, as well as changes in the fields of archival science and teaching methodology. This trend comprises educational initiatives of the State Archive in Kielce, aimed at popularising knowledge about archives, their functions and holdings, as well as history, primarily viewed through local and regional perspectives. Major educational forms, offered by the State Archive in Kielce, include exhibitions of archival material, on-line galleries and multimedia presentations posted on the Archive's website, archive-based lessons, classes for university students, workshops and sessions for teachers, science festivals, the Archive's open days, competitions, talks, together with popular scientific

⁵⁵ D. Nałęcz, *Archiwa u progu ery informacji – bilans otwarcia*, w: *Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego. Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Szczecin 12–13 września 2002*, t. I, red. D. Nałęcz, Toruń 2002, s. 33.

⁵⁶ S. Roszak, *Nauczyciel historii*, s. 447.

conferences and publications. The most innovative and pioneering in Poland's archive network is the on-line archive lesson project. The educational activity of the State Archive in Kielce, in connection with promotional operations, foster a new, positive image of the Archive – not as an impregnable, hermetic organisation, but as a friendly office or an institution of culture which serves the purposes of memory preservation. It can serve the purpose of building the local community's historical awareness and modelling national, regional and local identities. The Archive's educational operations provide an unconventional complement to pupils' school knowledge, equipping them with new information, shaping their skills of observation, critical thinking and scientific inquisitiveness, as well as offering opportunities for coming into contact with original documents.